

еще и в первой половине XVIII века;

д) этот вариант использовался преимущественно во всех литературных жанрах, которые соответствовали так называемому «высокому стилю».

В результате проведенного анализа становится очевидным, что все названия, употребляемые в разных национальных традициях, указывают на один и тот же литературный вариант украинского языка XVI - XVIII вв., - «славянорусский» язык (в русской терминологии). Выбор последнего термина, непосредственно связан с языком, на котором написана статья. Вместо указанного термина, можно было бы также использовать другие предложенные в статье термины, например, «слов'янорусська мова» и т.д.

Этот вариант литературного языка развивался на основе церковнославянского вследствие его нормирования в конце XVI в. и первой половине XVII века.

В отличие от церковнославянского, зафиксированного М. Смотрицким, этот письменный язык заимствовал некоторые элементы живой речи, особенно в XVII в., и лексические единицы из других европейских языков, например, из польского и т.д.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Ахманова О. Словарь лингвистических терминов. – М., 2007; 2. Беларуская мова. Энцыклапедыя.- Мінск, 1994; 3. Білодід І. Курс історії української літературної мови. (XVI, XVII, і XVIII століть). – К., 1957; 4. Житецкий П. Очерк литературной истории малорусского наречия в XVII веке. – К., 1889; 5. Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990; 6. Огієнко І. Історія української літературної мови. – К., 2004; 7. Русанівський В. Історія української літературної мови. – К., 2002; 8. Русский язык. Энциклопедия. – М., 1979; 9. Соболевский А. История русского литературного языка. – Л., 1980; 10. Українська мова. Енциклопедія. – К., 2004; 11. Успенский Б. История русского литературного языка (XI-XVII вв.). – М., 2002; 12. Encyclopedia of Ukraine. - Toronto, 1984, vol. IV; 13. Shevelov G. "Ukrainian". In: Comrie, B. & Corbett, G. G. (eds.) The Slavonic Languages. - London - New York, 1993. – S. 947–998; 14. Trunte N. Славенский языкъ. Ein praktisches Lehrbuch des Kirchenslavischen in 30 Lektionen. - München, 2001, Band 2.

Домилівська Л.В. (Київ, Україна)

Синкретичність дослідницької парадигми в аналізі вербалізації художнього світу Юрія Яновського

Стаття присвячена проблемі синкретичності теоретичного осмислення категорії ідіостилі художнього тексту. Унаочнено домінуючу позицію мовного матеріалу в науковому пізнанні художнього простору авторського тексту.

Ключові слова: ідіостиль, мовотворчість, вербалізація, мовна особистість, текст.

Статья посвящена проблеме синкретичности теоретического осмысления категории идиостиля художественного текста. Исследование подтверждает доминирующую позицию языкового материала в научном познании художественного пространства авторского текста.

Ключевые слова: *идиостиль, языковое творчество, вербализация, языковая личность, текст.*

The article deals with theoretical problems of definition of individual style. This research work represents the dominant position of language in the reconstruction of author's text' art extent.

Key words: *individual style, language poetry, verbalization, language individual, text.*

Однією з важливих тенденцій у сучасних лінгвістичних дослідженнях є зростання інтересу до інтерсуб'єктного чи індивідуального факторів, пов'язаних із відображенням у текстових репрезентаціях інтелектуального і чуттєвого світу людини. На перший план у лінгвістичному пошуку нового часу, як відомо, виходить антропоцентричний принцип, який визначає нові критерії аналізу мовних явищ, передусім із погляду мовного відображення присутності індивіда, реконструкції мотиваційної та оцінної сфер людини тощо. Науковців цікавить не лише текст як певна єдність форми та змісту, що будується за певними граматичними і логічними законами, а врахування процесів смислопородження, сприйняття і відповідно розуміння цього тексту, інтенційних намірів мовця (у нашому випадку майстра слова). Текст, отже, постає як рефлексії мовця (мовців) на навколишній світ і на висловлюване, мотивованої індивідуальними та інтерсуб'єктивними факторами, наприклад, належністю до певної культурно-історичної традиції, ментального універсуму.

Принцип антропоцентризму став актуалізованим і навіть домінантним в останні роки у світовій мовознавчій думці: «Жоден великий лінгвіст останнього десятиріччя, у разі, якщо він не сприймав без критики положень пануючого структуралізму, не уникнув питання про антропоцентризм у мові, а відповідно, і в лінгвістичній теорії» [21, 49]. Водночас ідеї, дотичні до питання пізнання мовної особистості через вербалізоване вираження, знаходимо ще у працях В. фон Гумбольдта, О. Потебні, О. Афанасьєва, М. Бахтіна, Г. Шпета, Л. Вайсгербера, Л. Вітгенштейна та ін. Так, Л. Вітгенштейн вказує на те, що мова «переодягає думки»: адже «... крізь мовні структури може просвічуватися невиразно або ясніше логічне «тіло», «скелет» думки» [14, 56]. Зрозуміло, що цілком логічними і «на часі» в умовах «антропоцентричного вибуху» [6, 5] є численні мовознавчі дослідження, скеровані на пізнання, реконструкцію мовної особистості, зокрема у слов'янському мовознавчому світі, з єдиним зауваженням про функціонування різних термінологічних систем. Так, щодо виокремлення системи домінантних мовних ознак, які визначають осягнення художнього простору особистості, зустрічаємо ряд дефініцій у наукових дискурсивних пошуках лінгвостилістики, лінгвоконцептології та відповідно лінгвокогнітивістики: зокрема, поняття «ідіостиль», (І. Білодід, В. Русанівський, С. Єрмоленко, Л. Пустовіт, О. Хом'як, Л. Шевченко та ін.), «індивідуальна мовна картина світу» (В. Постовалова, Б. Серебренников, О. Кубрякова, Ю. Караулов, Л. Лисиченко, В. Телія, Ж. Соколовська, О. Селіванова, К. Яковлева, Н. Слухай та ін.), «індивідуально-

поетична модель світу» (Ю. Лазебник, В. Ярмач) та ін.

Суб'єктивний вимір довколишньої дійсності та інтерпретаційні характеристики висловлюваного декларуються зокрема категорією ідіостилю в широкому розумінні – як функціонально-стилістичною категорією, як основним, центральним лінгвостилістичним поняттям. Так, у вирішенні проблемних питань інтелектуалізації української літературної мови Л. Шевченко зазначає: «питання ідіостилю корелюються зі значною мірою загальною проблемою мовної особистості, що потребує лінгвістичного аналізу як синтез мовних характеристик тексту та його психологічної мотивації. Точніше, якою мірою психологічна модель світосприйняття зумовлює текстову цілісність і закономірність мовної рефлексії. Текст не існує поза мотивацією» [24, 384].

Актуальність теми зумовлена потребою обґрунтування лінгвотеоретичних засад ідіостилю художнього тексту. Лінгвістичний аналіз мовотворчості митця актуалізує у філології пошукові ідеї щодо здатності мови вербалізувати художньо інтерпретований автором світ, дозволяє окреслити природу й характерні особливості мовотворчості письменника, що визначає перспективу для сучасного мовознавства проблематику.

Мета дослідження – з'ясувати природу синкретичності ідіостилю художнього тексту, проаналізувати взаємовплив мовотворчості та мислення, виявлені в активних процесах художньої вербалізації світу та динаміці розвитку семантики літературного слова.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- обґрунтувати лінгвотеоретичні засади аналізу ідіостилю письменника як особливої наукової парадигми, що дозволяє узгодити історико-культурну, психологічну, естетичну й мовну пояснювальну здатність авторської мовотворчості;
- з'ясувати особливості синкретичної природи авторської мови художнього тексту.

Об'єктом дослідження є теоретичне обґрунтування ідіостилю художнього тексту як авторської репрезентації мовно-культурних трансформацій онтології буття суспільства.

Предметом дослідження є аналіз мовознавчих критеріїв в аналізі індивідуального авторського стилю.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше в лінгвоукраїністиці ґрунтовно проаналізовано синкретичну природу авторського індивідуального стилю. Теоретично обґрунтовано мовознавчу перспективу лінгвокогнітивного підходу, який дозволяє проаналізувати категорію ідіостилю письменника як мовно-естетичний феномен, з'ясувати природу його персоніфікованого світобачення, вербалізованого в тексті.

У виявленні домінантних характеристик мовно-художнього світу автора, зреалізованого в ідіостилі майстра слова, лінгвістичні дослідницькі парадигми відкривають шлях до подальшого розвитку ідей функціоналізму, особливо

актуальних для інтерпретативного аналізу художнього тексту.

Значний внесок у потрактування цього питання, як відомо, зробили такі вчені як Ш. Баллі, В. Виноградов, Г. Винокур, Т. Винокур, Ю. Степанов та ін., які закріплювали дослідницьку увагу на лінгвостилістичній природі категорії ідіостилю. Різновекторні дослідження вербалізації художнього простору пояснюються, на нашу думку, тим, що дослідники з різних теоретичних позицій окреслюють коло мовних явищ, які корелюють із категорією ідіостилю та відповідних засобів її представлення.

Так, починаючи з досліджень В. Виноградова, Г. Винокура та інших представників Московської лінгвістичної школи, праць учених Празького лінгвістичного гуртка стало традиційним у слов'янській лінгвістиці зараховувати категорію ідіостилю до основних, центральних мовних категорій.

Нааявність численних інтерпретаційних методик аналізу ідіостилю в сучасних дослідженнях пов'язана з існуванням різних підходів до розуміння категорії ідіостилю (психолінгвістичний, логічний, герменевтичний, функціональний або ж функтивний у термінологічному апараті Ю. Степанова та інші цілком виправдані й продуктивні принципи аналізу). Відомі сьогодні в європейському гуманітарному колі дослідження ідіостилю відображають стан теоретико-методологічних розробок у загальному мовознавстві та прикладній лінгвістиці, але застосування цих теоретичних розробок не знайшло вповні свого відображення у вітчизняному лінгвістичному пошуку. Кожен із зарегаментованих у мовознавчій практиці підходів декларує часто новий погляд на вивчення питань мовної особистості.

Як відомо, поняття “ідіостиль автора” пов'язане з втіленням у текстах авторського художнього світу, і герменевтичний досвід є в цьому разі особливо продуктивною моделлю аналізу, що зосереджує увагу на персоніфікованих характеристиках письма майстра слова. Способом репрезентації авторської художньої моделі світу є тексти, тому видається логічним на основі текстової даності – передусім лексичної структури тексту – досліджувати особливості мовної особистості автора у всій різновекторності її відображення – естетичній, емоційній, інтелектуальній, духовній.

Дослідження естетичної природи авторського художнього універсуму, вербалізованого у слові, дає підстави для розуміння інтенційної сутності мовної особистості, а отже, і для визначення культурних домінант ідіостилю автора, що, у свою чергу, системно ілюструють мовно-естетичну особистісну парадигму. Відношення між мовним вираженням і позамовною реальністю є одним із визначальних критеріїв при осягненні смислу і значень текстових одиниць. Наукова інтерпретація в такій дослідницькій мотивації завжди є спробою відтворення певного духовного досвіду. Логічною з цього погляду є зверненість мовознавця-інтерпретатора до основоположних теоретичних принципів ідіостилістичного трактування художнього тексту, зокрема контекстуальної інтерпретації, герменевтичного кола, а також аналізу мети і задуму автора, що актуалізують лінгвостилістичне дослідження об'єктивно-психологічним

складником і враховують історичні й соціальні умови народження текстів.

Сучасна українська лінгвістка Т. Вільчинська, розглядаючи концептуалізацію сакрального в українській поетичній мові XVII-XVIII ст., вказує, що авторська мовно-художня модель «будується на асоціативній основі, яка розглядається в лінгвістичній диспозиції як актуалізований у свідомості зв'язок між елементами лексичної системи і співвідносними з ними явищами дійсності» [3, 20]. Натомість із погляду аксіологічних показників лінгвостилістичного апарату, автор вкотре наголошує на взаємозумовленості екстра- й інтралінгвальних критеріїв у становленні, функціонуванні та осягненні особливостей ідіостилю автора.

Із огляду на постулати заявленого вище підходу в історії українського словесного мистецтва Юрій Яновський посідає вагоме місце: унікальність, поліфонія його «мовного голосу» тягнє не лише до традиції, але й до надбань світового мистецтва. У процесі життєвих пошуків, за складної суспільно-політичної ситуації першої половини XX століття далеко не кожен письменник зумів воскресити в собі «вогонь життя» й озвучити, зареґламентувати його в своїх творах. У цьому випадку мовознавчий пошук дає фактологічний матеріал для виявлення, окреслення й аналізу творчої особистості автора.

Закцентувавши увагу на пояснювальній здатності аналізованого матеріалу, можна операційно звести дослідження до гіпотетичної моделі особливостей вербалізації авторського світовідчуття. Аналізу підлягає насамперед система екстралінгвальних знань, що не лише заперечує, а й у деякій мірі пояснює, увиразнює народження домінантних мовних особливостей стилю Ю. Яновського. Зокрема, мовностильовий світ митця (мовні символи у цьому випадку сприймаються нами як виразна ознака ідіостилю Ю. Яновського) вказує не лише на його естетичний смак у доборі слова, а й свідчить про найпотемніші інтенції автора як особистості, передусім художньо-літературної.

Екстралінгвальні фактори, перебуваючи поза власне лінгвістичним знанням, дають аргументоване пояснення залюбленості автора в життя і відповідно вербалізованому відображенню морської стихії, образу степу, мовних домінант часу, життя та ін. в художніх текстах. У такому разі мовні символи не сприймаються нами як випадковість, цілком прийнятною видається ідея закономірності відтворення означених мовних символів у проаналізованих художніх текстах. Зокрема, автор мемуарної повісті «Майстер залізної троянди» про Ю. Яновського Микола Бажан точно зазначає: «*Степ і море. Вони гармонійно єдналися в одкритій для далечі й краси душі письменника-початківця, народженого у степах, натхненного морем*» [16, 181]. Не менш переконливими є й наступні рядки: «*Манило до себе море. Стени і море – до них прагнув душею Юрій, виходячи з задимлених кабінетів метушливої кінофабрики і стоячи над крутьором, під яким аж до самого обрію коливалось, миготіло, грало, вабило, загрожувало море.*» [16, 185].

Означена проблематика вербалізації художнього простору з залученням інтерпретативних методик визначає інший вектор у вивченні ідіостильових

ознак. Власне, питання проектується у площину аналізу текстової тканини як джерела мовного матеріалу. Слушно зауважив В. Звегінцев: «Учені, що починають вивчення тексту, очевидно, й не підозрюють, що їм доведеться мати справу з об'єктом, який за своєю масштабністю не поступається Всесвітові, – по суті, з лінгвістичним Всесвітом» [9, 14]. Цілком прийнятним і логічно аргументованим є розуміння авторського художнього тексту як ієрархічної структури, нерозривної сплетеності мікрознаків, що функціонують у системі макрознака – тексту. З огляду на інтегрованість усіх елементів тексту, постає питання про потрібність ієрархічної структурованості в лінгвістичному аналізі художньотекстової тканини: з одного боку, простежуємо виразний вплив самого макрознака на мікрознаки, які формують текст, з іншого – вбачається зворотний вплив (зокрема, лінгво-естетичні символи, як ми це спостерігаємо в мовотворчості Ю. Яновського, визначають і цілісність, і зв'язність авторського художнього твору). Водночас, розуміння тексту як макрознака наочно увиразнює лінгвістичне розуміння цілісності «тканини»: текстової категорії, «яка відтворює відносну закритість знакової системи тексту, забезпечується інтеграцією всіх його рівнів, синтезованою конденсацією змісту та сприйняттям тексту як одного континуального об'єкта» [19, 499]. Фактично на лінгвістичному матеріалі повторюється одвічна невирішувана дилема стосовно пошуку первня.

На нашу думку, саме авторський художній текст відображає процеси лінгвоконцептуалізації – одного з параметрів пізнавальної діяльності людини, виявленої в мовотворчості, що полягає в осмисленні й упорядкуванні результатів внутрішнього рефлексивного досвіду людини й уявлень про об'єкти, явища дійсності та їхні ознаки [15], що й дає підстави для розгляду авторського художнього тексту як вияву індивідуального культурного досвіду, запасу знань та навичок, якими зумовлюється розширення семантичного наповнення мовних одиниць (або й навпаки – зумисна точність й однозначність, залежно від інтенцій автора).

Не менш важливою щодо ідентифікації сутності художнього тексту є проблема його інтерпретації. Враховуючи складність структури авторської текстової тканини, найпродуктивнішими із огляду на завдання дослідження художнього слова, репрезентованого в тексті, є інтерпретативні методики функціонально-текстового аналізу, що активно розроблялися на початку ХХ ст., не втративши з часом своєї актуальності (зокрема, важливими в такому контексті є ідеї Празького лінгвістичного гуртка, передусім Р. Якобсона, В. Матезіуса, Б. Гавранека та ін., в україністиці – творчо опрацьовані мовознавцями на художніх текстах ідеї С. Єрмоленко, Л. Лисиченко, Л. Шевченко, Л. Пустовіт та ін.). Переконливим у такому разі видається обґрунтування думки про недостатність залучення тільки мовного матеріалу для вирішення проблеми інтерпретації авторського художнього тексту, без урахування взаємозумовленості, синтетичності його «умовних» мікрознаків-складників. Саме інтерпретативний лінгвістичний аналіз тексту

дозволяє вирішити головні завдання стилістичного пошуку творчої концепції автора, а саме: «...відповідно до якої екстралінгвальної мотивації, у системі яких критеріїв внутрішньої зв'язності, якими мовними засобами» і як вербалізується мовно-естетична реальність [13, 41]. Зокрема, стосовно ідіостилу Ю. Яновського вартим дослідницької уваги, є джерело народження мовного символу моря, про яке згадує В. Панченко: «...юний книжник [Юрій Яновський], захоплений читач Д. Конрада, Р. Кіплінга, Д. Лондона...» [16, 287]. Беручи до уваги літературні захоплення молодого Ю. Яновського, коли ще тільки відбувалося становлення майстра слова, зрозумілою є зверненість до неоромантичних мистецьких тенденцій, вербалізованих у слові: «...з улюблених, пропахлих морями і штормами сторінок повістей Джозефа Конрада чи описів далеких рейсів фрегата «Палада»» [16, 186] народжується домінуючий мовний символ ідіостилу Юрія Яновського.

З огляду на запропоновані підходи визначаємо текст як «цілісну семіотичну форму лінгвопсихоментальної діяльності мовця, концептуально та структурно інтегровану, що служить прагматичним посередником комунікації й діалогічно вбудована до семіотичного універсуму культури» [19, 495]. У цьому випадку важливими і продуктивними в розгортанні теоретичного обґрунтування природи авторського художнього тексту є, на наш погляд, його універсальний характер, що дозволяє глибше пізнати визначальні авторські інтенції, що моделюють художній текст.

Коли йдеться про вербалізовану репрезентацію авторської свідомості, майже аксіоматичним для теоретико-лінгвістичного дослідження художнього тексту є залучення інтерпретативних методик аналізу, що дозволяє синтезовано узгодити екстра- й інтралінгвальні критерії у формуванні лінгвоестетичної категорії ідіостилу. Не можна не погодитися з З. Тураєвою, яка наголошує: «Текст, складне й багатоаспектне утворення, є й феноменом реальності, і способом її відображення, і реалізацією системи мови..., форма існування культури, продукт певної історичної епохи, відображення психічного життя індивіда тощо. Така багатоаспектність тексту зумовлює множинність описів тексту і множинність його тлумачень» [23, 66].

Тобто найпереконливішим у контексті визначення специфіки природи художнього тексту як вербалізованої авторської свідомості є дослідницьке розуміння згармонізованості взаємозалежностей екстра- й інтралінгвальних факторів, комплекс яких і детермінує категорію цілісності мовної тканини тексту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балли Ш. Язык и жизнь: Пер. с фр. / Вступ. статья В.Г. Гака. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 232 с. (Женевская лингвистическая школа).; 2. Бацевич Ф.С. Філософія мови: Історія лінгвософських учень: Підручник. / Ф.С. Бацевич. – К.: ВЦ «Академія», 2008. – 240 с. (Альма-матер).; 3. Вільчинська Т.П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII-XVIII ст. / Монографія / Тетяна Вільчинська. – Тернопіль: Джура, 2008. – 424 с.; 4. Виноградов В.В. Язык художественных произведений // Вопросы языкознания. – 1954. – №5. – С. 3-26.; 5. Винокур Г.О. О языке художественной

літератури: Учеб. пособие для филол. спец. вузов / Сост. Т.Г. Винокур; Предисл. В.П. Григорьева. – М.: Высш. шк., 1991. – 448 с.; **6.** Возрастная психолінгвістика: Хрестоматія. Учебное пособие / Составление К.Ф. Седова. – М.: Лабиринт, 2004. – 330 с.:ил.; **7.** Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / Вильгельм фон Гумбольдт. [пер. с нем. под ред. и с предисл. Г.В. Рамшвили]. – М.: Прогресс, 1984. – 397 с.; **8.** Єрмоленко С. Нариси з української словесності. (стилістика та культура мови) / Інститут української мови НАН України, Український науково-виробничий центр “Рідна мова”. – К.: Довіра, 1999. – 431 с.; **9.** Звегинцев В.А. О цельнооформленности единиц текста / В.А. Звегинцев. // Изв. АН СССР. Сер. лит. и яз. – М., 1980. – Т. 39. – № 1.; **10.** Звегинцев В.А. Семасиология. – М.: Изд-во Московского университета, 1957. – 324 с.; **11.** Звегинцев В.А. Теоретическая и прикладная лингвистика: Учебное пособие. Изд. 2-е. – М.: Изд-во ЛКИ, 2007. – 336 с. (Из лингвистического наследия В.А. Звегинцева); **12.** Звегинцев В.А. Язык и лингвистическая теория. – М.: Изд-во Московского университета, 1973. – 248 с.; **13.** Калетнік А.А. Неокласична неологія: лінгвістичний статус: монографія / А.А. Калетнік. – К., 2008. – 304 с.; **14.** Козлова М.С. Философия и язык. – М., 1972. – 248 с.; **15.** Кубрякова Е.С., Демьянков В.З., Панкраст Ю.Г., Лузина Л.Г. Краткий словарь когнитивных терминов. / [авт. Кубрякова Е.С.]. – М., 1996.; **16.** Патетичний фрегат: Роман Юрія Яновського «Майстер корабля» як літературна містифікація / Упоряд. В. Панченко. – К.: Факт, 2002. – 344 с. – (Літ. проект «Текст+контекст». Знакові літ. доробки та навколо них).; **17.** Потебня А.А. Мысль и язык. – К.: СИНТО, 1993. –191 с.; **18.** Пустовіт Л.О. Словник української поезії другої половини ХХ ст.: семантико-функціональний аспект: Монографія / Упорядники В.І. Матюша, П.А. Матюша, І.Л. Михно. – К.: УНВЦ «Рідна мова», 2009. – 243 с.; **19.** Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. – Полтава: Довкілля – К, 2008. – 712 с.; **20.** Ставицька Л. Естетика слова в українській поезії 10-30 рр. ХХ ст. / Монографія / Л. Ставицька – К.: «Правда Ярославичів», 2000. – 156 с.; **21.** Степанов Ю.С. Методы и принципы современной лингвистики. – М.: Изд-во «Наука», 1975. – 312 с.; **22.** Тураева З.Я. Лингвистика текста / З.Я. Тураева. – М., 1986; **23.** Тураева З.Я. Лингвистика текста на исходе второго тысячелетия / З.Я. Тураева // Вісник Київського лінгвістичного університету. Сер. Філологія. – К, 1999. – Т. 2. – № 2.; **24.** Шевченко Л.І. Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2001. – 478 с.

Доценко Т.С. (Київ, Україна)

Крилаті вислови біблійного походження в болгарській і українській мовах

Стаття присвячена дослідженню крилатих висловів біблійного походження болгарської і української мов в семантичному, структурному та лексичному аспектах.
Ключові слова: біблеїзм, крилатий вислів, фразеологічна одиниця.

Статья посвящена исследованию крылатых выражений библейского происхождения болгарского и украинского языков в семантическом, структурном и лексическом аспектах.

Ключевые слова: библеизм, крылатое выражение, фразеологическая единица.